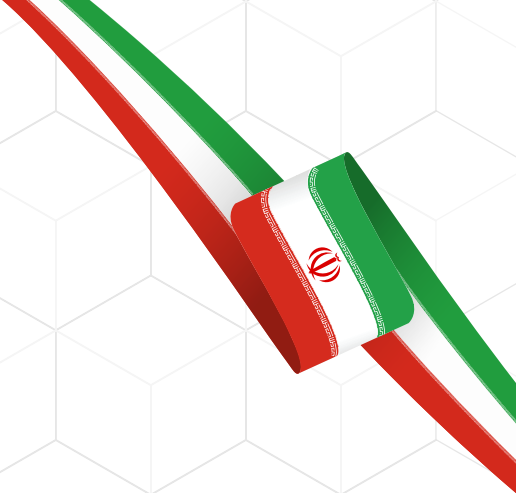

مؤسسه مطالعات و پژوهش های بازرگانی

شناسایی و تحلیل پیشران های کلیدی آمایش منطقه ای (براساس تحلیل های کمی و آینده پژوهی)

استان خراسان جنوبی

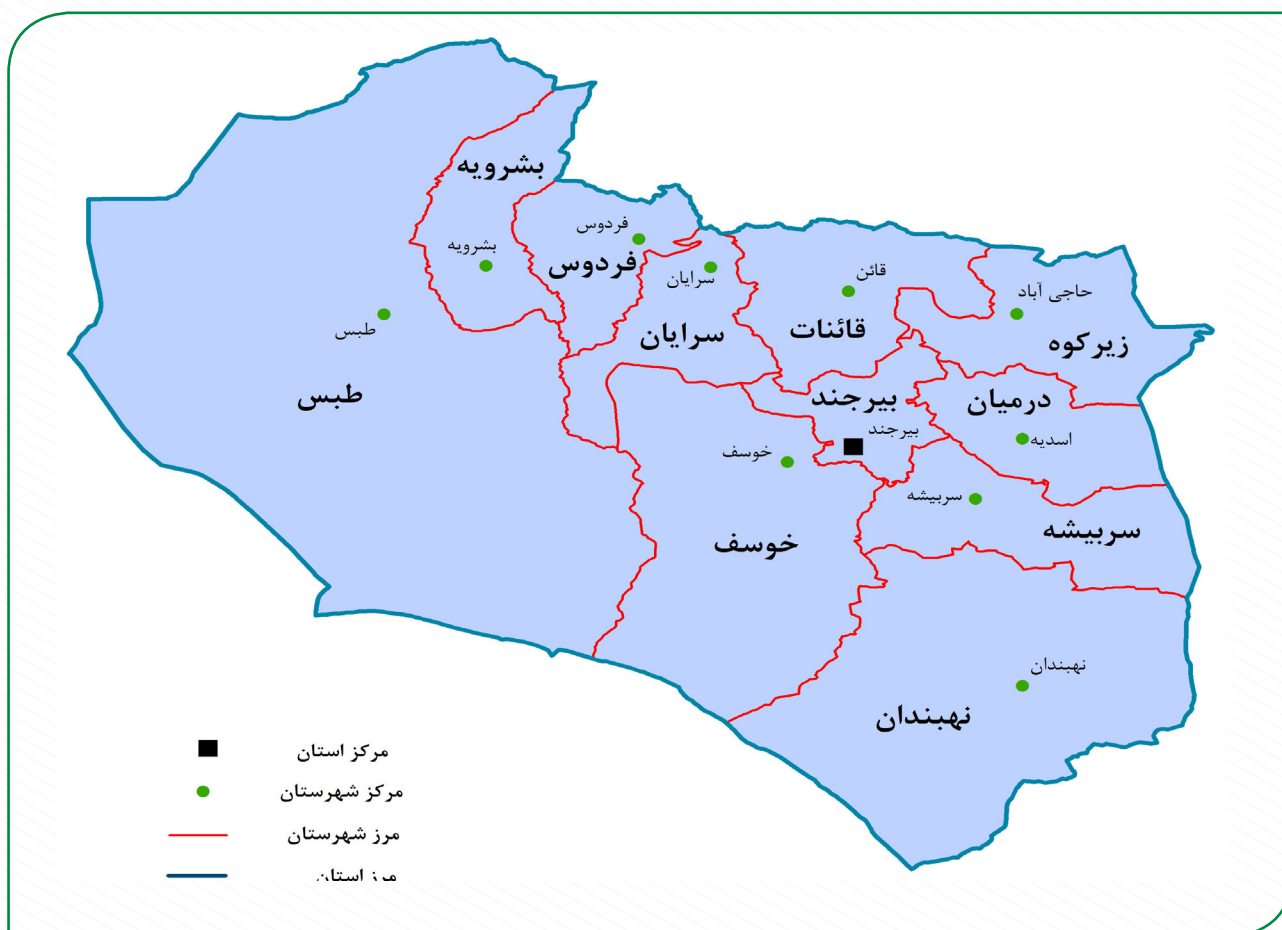
مهر ۱۴۰۲

استان خراسان جنوبی

یکی از اهداف اصلی آمایش سرزمین و برنامه‌های کلان توسعه کشور تاکید بر گسترش فعالیت‌های صنعتی در فضای جغرافیایی و تخصص‌یابی منطقه‌ای برای شکل‌گیری تقسیم کار فضایی است. تمرکز فعالیت‌های صنعتی در چند نقطه خاص کشور و توزیع نامتوازن آنها در پهنه‌ی سرزمین به یکی از مهم‌ترین چالش‌های، فراروی سیاست‌گذاران و آحاد مردم تبدیل شده است. در واقع سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی صحیح اقتصادی در هر کشوری مستلزم شناخت امکانات و قابلیت‌های تولیدی و تجاری مناطق مختلف است. براین اساس مستند حاضر به بررسی نتایج «طرح شناسایی و تحلیل پیشران‌های کلیدی آمایش منطقه‌ای براساس تحلیل‌های کمی و آینده‌پژوهشی» به تفکیک استان‌ها به ترتیب فهرست ذیل ارائه شده است.

- بخش ۱. اولویت‌ها و مزیت‌های تولیدی استان براسناد مصوب ملی و استانی آمایش سرزمین؛
- بخش ۲. مشخصات عمومی استان (جمعیت، مساحت و تخصص‌های عمده استان)؛
- بخش ۳. بررسی شاخص‌های تخصص منطقه‌ای؛
- بخش ۴. نتایج مطالعات آینده‌پژوهی.

حوزه‌های دارای اولویت توسعه صنعت، معدن و تجارت استان براساس مطالعات آمایش سرزمین

بخش ۱

حوزه	عنوان فعالیت	شهرستان‌ها یا نقاط مستعد توسعه
صنعت	صنایع غذایی	بشرویه، بیرجند، خوسف، درمیان، سرایان، سربیشه، طبس، فردوس، قائنات، نهبندان
	منسوجات	بشرویه، بیرجند، فردوس، قائنات
	پوشاک	بیرجند، طبس، فردوس
	تولید چوب و محصولات چوبی	بیرجند، سرایان، سربیشه، طبس، فردوس
	تولید کاغذ و محصولات کاغذی	بیرجند، سرایان، طبس، فردوس
	صنایع تولید زغال کک - پالایشگاه‌های نفت و سوخت‌های هسته‌ای	بیرجند، خوسف، سربیشه، طبس، فردوس
	صنایع تولید مواد و محصولات شیمیایی و پتروشیمی و دارویی	بشرویه، بیرجند، سرایان، سربیشه، فردوس، قائنات، نهبندان
	صنایع لاستیک و پلاستیک	بیرجند، درمیان، سرایان، سربیشه، طبس، فردوس، قائنات
	تولید سایر محصولات کانی غیرفلزی	بشرویه، بیرجند، خوسف، درمیان، زیرکوه، سربیشه، طبس، فردوس، قائنات، نهبندان
	تولید فلزات اساسی	بیرجند، خوسف، فردوس، قائنات، نهبندان
	تولید محصولات فلزی فابریکی بجز ماشین آلات و تجهیزات	بشرویه، بیرجند، طبس، قائنات، قائنات
	تولید ماشین آلات و تجهیزات طبقه بندی نشده در جای دیگر	بیرجند، بیرجند، سربیشه، طبس، فردوس
	تولید ماشین آلات اداری و حسابداری و محاسباتی	بیرجند، فردوس
	تولید ماشین آلات و دستگاه‌های برقی طبقه بندی نشده در جای دیگر	بیرجند
	تولید تجهیزات پزشکی و اپتیکی	بیرجند، سربیشه، طبس، قائنات
	تولید وسایل نقلیه موتوری و تریلر و نیم تریلر	بیرجند، سربیشه، طبس، قائنات
	تولید سایر تجهیزات حمل و نقل	بیرجند
	تولید مبلمان و مصنوعات طبقه بندی نشده در جای دیگر	بیرجند، سرایان، سربیشه، طبس، فردوس
	صنایع بازیافت	بشرویه

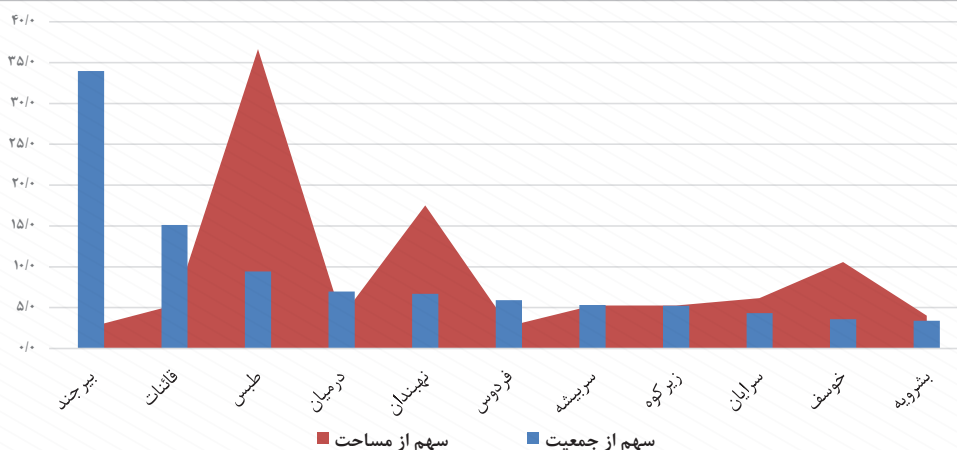

حوزه	عنوان فعالیت	شهرستان‌ها یا نقاط مستعد توسعه
معدن	استخراج سنگ‌های فلزی (مس، کرومیت)	بیرجند، خوسف، درمیان، طبس، قانات، نهبندان
	استخراج سایر سنگ‌های معدنی (دولومیت، گرانیت، سنگ لاشه، سنگ آهک، منیزیت، بنتونیت، دیاتومیت، عقیق، گارنت)	بشرویه، بیرجند، خوسف، درمیان، سربیشه، طبس، فردوس، قانات، نهبندان
بازرگان	بازرگانی، خدمات پشتیبان تولید (حمل و نقل، بازارچه مرزی، کامپیوتر و فعالیت‌های وابسته)	بیرجند، سرایان، طبس، فردوس، قانات

بررسی ساختار مطلوب توسعه صنعت، معدن و تجارت استان به لحاظ آمایش سرزمین حاکی از آن است که رشته فعالیت صنایع غذایی و آشامیدنی و صنایع کانی‌های غیرفلزی بیشترین فراوانی را در سطح شهرستان‌های استان به لحاظ استعداد استقرار واحد صنعتی دارند این دو رشته فعالیت در حال حاضر سهم ۶۶ درصدی از صنایع فعال استان را به خود اختصاص داده‌اند.

بخش ۲ مشخصات عمومی استان (جمعیت، مساحت و تخصص‌های عمده استان)

سهم از مساحت و جمعیت کل استان

- جمعیت استان خراسان جنوبی (هزار نفر) ۷۶۸,۹ (سهم از کل کشور)
- مساحت استان خراسان جنوبی (کیلومتر مربع) (۱۱۹۰۶۴) (سهم از کل ۷,۳)

جمعیت و مساحت دو فاکتور اصلی هستند که در بستر زمان و مکان و در کنش متقابل با سطح تکنولوژیکی جوامع، تراکم‌های شهری را رقم می‌زنند؛ بررسی نسبت بین جمعیت و مساحت یکی از نشانه‌های عدم تعادل در مناطق است؛ همانطور که در نمودار مشاهده می‌شود شهرستان بیرجند ۲ درصد مساحت استان و ۳۴ درصد جمعیت استان را به عنوان مرکز استان در خود جای داده‌است. این در حالی است که شهرستان طبس با سهم مساحت ۳۶,۷ درصدی سهم از جمعیت آن ۹,۴ درصد است. البته توضیح این نکته ضروری است که عمده مساحت این استان از بیابان پوشیده شده است.

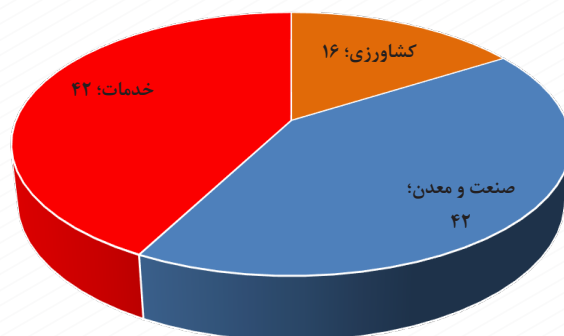
بخش ۲

مشخصات عمومی استان (جمعیت، مساحت و تخصص‌های عمده استان)

سهم ارزش افزوده بخش‌های اقتصادی استان خراسان جنوبی

سهم اشتغال بخش‌های اقتصادی استان خراسان جنوبی

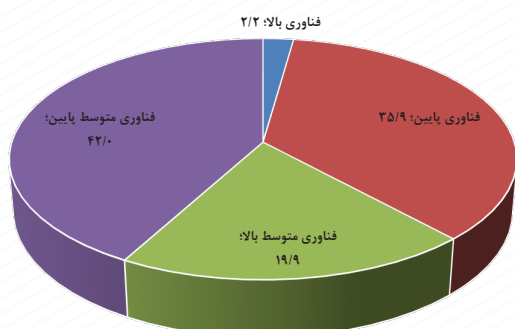
بررسی سهم اشتغال و ارزش افزوده بخش‌های اقتصادی حاکی از آن است که سهم بخش کشاورزی استان خراسان جنوبی به مراتب از کل کشور بالاتر است.

بخش ۳

بررسی شاخص‌های تخصص منطقه‌ای

آمار سال ۱۳۹۸	تعداد کارگاه	ارزش افزوده (میلیارد ریال)	تعداد کارکنان (نفر)
کل کشور	۲۹۱۴۸	۴۶۵۰۹۰۰	۲۹۰۳۸۱۶
خراسان جنوبی	۱۴۵	۱۱۶۳	۷۰۹۶
سهم استان از کل کشور	۰/۵	۰/۳	۰/۲

سطح فناوری صنایع استان خراسان جنوبی-۱۳۹۸

استان خراسان جنوبی سهم ۰/۵ درصدی از تعداد کارگاه‌های بخش صنعت کشور سهم ۰/۳ درصدی از ارزش افزوده و ۰/۲ از شاغلین صنعت کشور را به خود اختصاص داده است.

دو رشته صنایع غذایی و تولید سایر فرآورده‌های معدنی غیرفلزی، ۶۶ درصد از صنایع فعال استان را به خود اختصاص داده‌اند.

۸۵ درصد صنایع استان از فناوری پایین و متوسط پایین برخوردارند.

بررسی اشتغال هر بنگاه به تفکیک رشته فعالیت، حاکی از آن است که هیچ کارگاهی با اشتغال بالای ۱۰۰ نفر در این استان وجود ندارد.

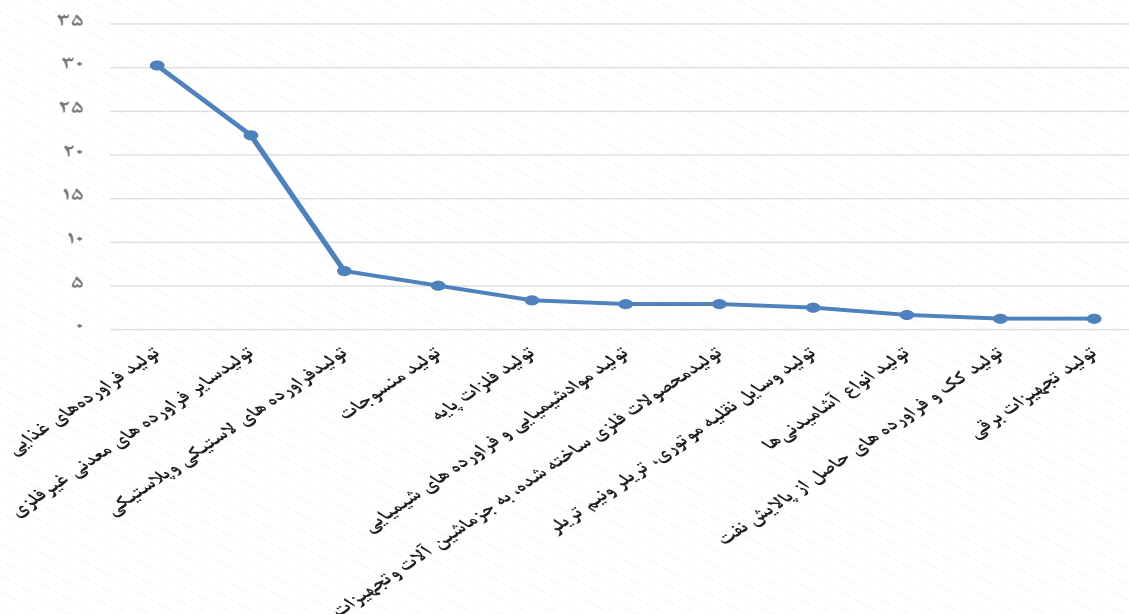

بررسی شاخص های تخصص منطقه ای

بخش ۳

ترکیب تعدادی صنایع موجود استان-۱۳۹۸ / تعداد

میانگین اشتغال هر بنگاه به تفکیک رشته فعالیت

بخش ۳

بررسی شاخص‌های تخصص منطقه‌ای

شاخص ضریب ساختاری استان خراسان جنوبی ۹۸-۱۳۹۰

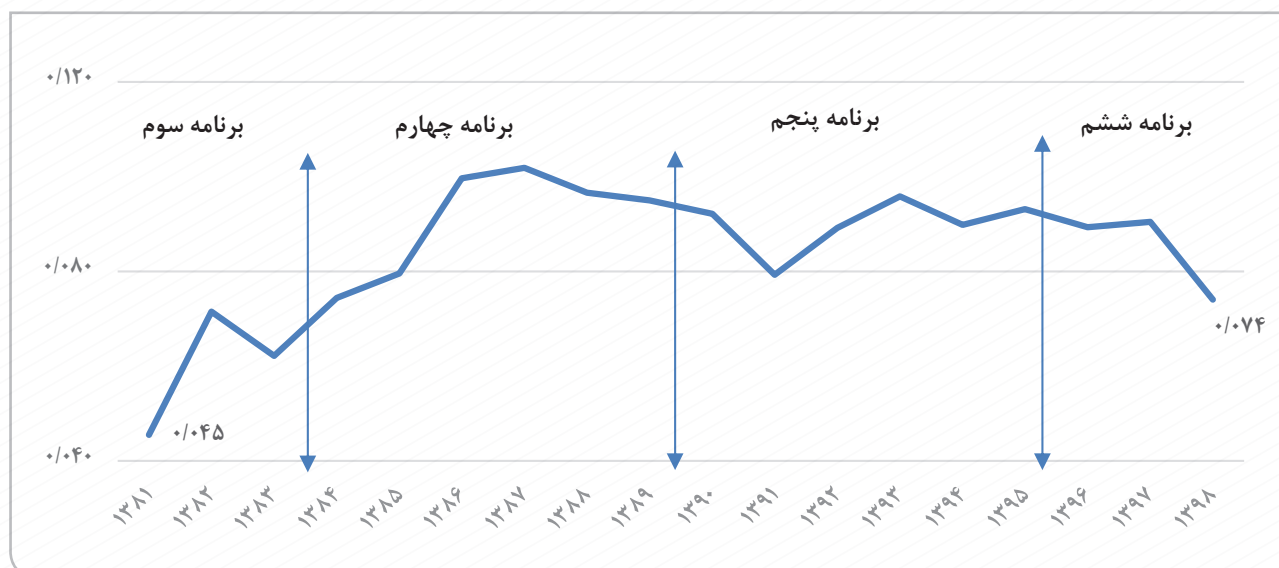
عنوان	کشاورزی	معادن	صنعت	بازرگانی	خدمات
خراسان جنوبی	۱۰۱٫۱	۱۱۳٫۶	۹۹٫۵	۱۰۰٫۵	۹۸٫۶
میانگین کل کشور	۱۰۴	۹۶٫۷	۱۰۲	۱۰۲٫۲	۹۹٫۷

شاخص تغییرات ساختاری، توان اقتصادی و تمرکز ارزش افزوده یک فعالیت اقتصادی را نسبت به سال پایه (۱۰۰) نشان می‌دهد، بدین ترتیب که هر قدر میزان آن نسبت به سال پایه افزایش یافته باشد، بیانگر مقدار وسعت و رشد فعالیت اقتصادی مورد نظر در مقایسه با سایر فعالیت‌ها است. فعالیت‌هایی که در مقایسه با سایر فعالیت‌ها ارزش افزوده بیشتری برخوردار بوده‌اند و توانسته‌اند توان اقتصادی خود را حفظ کنند یا افزایش دهند، بیش از سایر فعالیت‌ها، تحت تأثیر سیاست‌های اقتصادی با تغییرات ساختاری قرار گرفته‌اند. نتایج محاسبات شاخص ضریب ساختاری استان حاکی از آن است که بخش معدن بهترین عملکرد بخش‌های اقتصادی استان طی یک دهه منتهی به ۱۳۹۸ را داشته است. ضمن اینکه بخش معدن استان در مقایسه با کل کشور نیز عملکرد بالاتری داشته است. سایر بخش‌ها نیازمند برنامه‌ریزی برای بهبود ایجاد ارزش افزوده می‌باشند.

ضریب جینی تخصصی شدن منطقه‌ای استان خراسان جنوبی

مقدار شاخص ۱۳۹۸	۰٫۰۵۱
متوسط رشد سالانه شاخص طی دوره ۹۱-۱۳۹۸ (درصد)	۳٫۲
تغییرات طی دوره ۸۱-۱۳۹۸ (درصد)	۷۱٫۰۳

رشد شاخص تخصصی شدن منطقه‌ای استان (۹۸-۱۳۸۱) درصد

بررسی شاخص های تخصص منطقه ای

بخش ۳

- شایستگی های خود در چهارچوب سیاست های کلان سرزمینی در چند رشته فعالیت از فعالیت های اقتصادی، نقش تخصصی ایفا کرده و براساس آن با مناطق دیگر همکاری پیرامونی برقرار کند.
- روند تغییرات ضریب جینی تخصصی شدن منطقه ای، طی دوره ۹۸-۱۳۸۱ به طور متوسط رشد ۳٫۲ درصدی داشته است.
- بررسی روند تغییرات آن براساس برنامه های توسعه نیز حاکی از آن است که در تا برنامه چهارم روند افزایشی قابل مشاهده است. این در حالی است که در برنامه پنجم و برنامه ششم روند نوسان رو به کاهش مشاهده می شود.
- ضریب مکانی، معیاری است که نشان می دهد رشته فعالیت های خاص در یک منطقه نسبت به کل متمرکزتر است؛ بدین ترتیب که در صورتیکه ضریب مکانی یک فعالیت صنعتی از عدد یک بزرگتر باشد نشان دهنده فعال و متمرکز بودن این فعالیت صنعتی در منطقه مدنظر نسبت به کل اقتصاد است و بالعکس هر چه میزان ضریب بهره مکانی در یک فعالیت صنعتی در منطقه بزرگتر باشد، نشان دهنده تخصص بیشتر منطقه مدنظر در آن فعالیت است. نتایج محاسبات ضریب مکانی برای دوره ۱۸ ساله ۹۸-۱۳۸۱ به شرح جدول ذیل است.

صنایع کارخانه ای پیشرو در استان خراسان جنوبی

کد آیسیک	توضیحات	۱۳۸۱	۱۳۹۸	ضریب تغییرات طی دوره (درصد)	میانگین ۱۰ سال اخیر
۲۳۹۲	تولید مواد ساختمانی از خاک رس	۴,۲۰	۶,۰۱	۷۹,۶	۸,۳۶
۲۳۹۶	برش و شکل دهی و پرداخت سنگ	۰,۰۰	۳,۸۴	۲۰,۶	۵,۵۶
۱۰۳۰	فراوری و نگهداری میوه و سبزیجات	۰,۰۰	۱,۷۵	۵,۵	۳,۹۰
۲۳۹۴	تولید سیمان و آهک و گچ	۰,۰۰	۱۴,۶۳	۱۲۴,۸	۳,۳۸
۲۵۱۱	تولید محصولات فلزی سازه ای	۰,۰۰	۵,۴۸	۲۳۲,۳	۲,۷۳

ماخذ: محاسبات تحقیق براساس داده های کارگاه های صنعتی مرکز آمار ایران

بخش ۴ نتایج مطالعات آینده‌پژوهی

برای شکل‌دهی آینده صنعت، معدن و تجارت در کشور با توجه به ملاحظات آمایش سرزمین، طی مطالعات آینده‌پژوهی ۱۰ پیشران کلیدی ۱. انقلاب صنعتی چهارم، ۲. مسئولیت‌های اجتماعی و تاکید بر رفاه اجتماعی، ۳. نقش دانشگاه‌ها در بخش صنعت، معدن و تجارت، ۴. منابع جدید انرژی، ۵. همگرایی علوم فوتونیک، ۶. تغییرات جمعیت‌شناسی و افزایش شهرنشینی، ۷. سیاست‌های دولت در ابعاد ملی و بین‌المللی، ۸. تغییرات اقلیمی و اثرات زیست‌محیطی، ۹. اقتصاد چرخشی و کربن‌زدایی و ۱۰. مدیریت آب در فرآیندهای صنعتی و معدنکاری شناسایی شدند. در ادامه نتایج تحلیل شاخص تمرکز با استفاده از داده‌های پیشین و همچنین نتایج پرسشنامه تکمیل شده توسط خبرگان استانی با توجه به روندهای جهانی آینده موثر بر بخش صنعت، معدن و تجارت طی دوره ۱۰ ساله پیش‌رو در جدول ذیل آورده شده است.

نام استان	نتایج شاخص تمرکز		نتایج پرسشنامه (افق ۱۴۱۴)	
	رشته فعالیت‌های در حال رشد	رشته فعالیت‌های در حال افول	رشته فعالیت‌های کلیدی	رشته فعالیت‌های تضعیف شده
خراسان جنوبی	تولید مواد ساختمانی از خاک رس	تولید فراورده‌های کوره کک‌پزی	تولید سایر فراورده‌های معدنی غیرفلزی	تولید تجهیزات برقی
	برش و شکل‌دهی و پرداخت سنگ	تولید غذای آماده حیوانات	تولید فلزات پایه	تولید کاغذ و فراورده‌های کاغذی
	فراوری و نگهداری میوه و سبزیجات	تولید سایر فراورده‌های معدنی غیرفلزی طبقه‌بندی نشده در جای دیگر	تولید داروها و فراورده‌های دارویی شیمیایی و گیاهی	تولید مبلمان
	تولید سیمان و آهک و گچ	فراوری و نگهداری گوشت	تولید محصولات فلزی ساخته شده، به جز ماشین‌آلات و تجهیزات	تولید فراورده‌های توتون و تنباکو
	تولید محصولات فلزی سازه ای	تولید کالاهای از بتون و سیمان و گچ	تعمیر و نصب ماشین‌آلات و تجهیزات	تولید منسوجات
	تولید یاتاقان، چرخ دنده و دیفرانسیل	تولید الیاف مصنوعی	تولید تجهیزات برقی	تولید انواع آشامیدنی‌ها

جمع بندی

استان خراسان جنوبی ۹٫۳ درصد از مساحت کشور و ۱ درصد از جمعیت کشور را به خود اختصاص داده است. سهم این استان از ارزش افزوده کشوری در بخش صنعت حدود ۰٫۳ درصد و در بخش معدن ۰٫۲ درصد بوده است. از مهمترین زیرساخت‌های کلیدی در حوزه تولید (صنعتی، معدنی) استان خراسان جنوبی می‌توان به ۱۸ ناحیه و شهرک صنعتی اشاره داشت. همچنین از منظر تعداد واحدهای صنعتی ۶۶ درصد صنایع استان تنها در دو رشته فعالیت صنایع غذایی و تولید سایر فراورده‌های معدنی غیرفلزی، استقرار دارند. ضمن آنکه ۳۴ درصد از مجموع واحدهای صنعتی استان نیز در شهرستان بیرجند استقرار دارند.

